

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОЕТИЧНОГО ТВОРУ МАЙБУТНІМИ ФІЛОЛОГАМИ ЯК ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОГО ФЕНОМЕНУ

А Досліджена проблема розуміння та інтерпретації поетичного твору шляхом визначення його лінгвальних та екстралінгвальних характеристик. Доведено, що поетичний текст є психолого-естетичним феноменом, який допускає необмежену кількість інтерпретацій, оскільки є результатом авторського задуму, створеного для вираження індивідуальних знань про світ за допомогою мовних засобів.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність (ЛСКК); імплікат; інтерпретація; екстралінгвальні знання; вербалізація; підтекстова інформація; поетичний твір

Актуальність проблеми. Навчання іноземної мови є процесом формування вторинної мовної особистості і здійснюється в контексті інтегрування з культурою народу-носія мови; процес сприйняття тексту дискурсу є інтер-суб'єктно-інтеркультурним, тобто його інтерпретація та розуміння залежить від досвіду та культурної інтепріоризації реципієнта. Тому лінгвосоціокультурний аспект є невід'ємним компонентом компетентності в читанні.

Під час читання поетичних творів присутній весь склад компетентності у ньому. Поетичні твори часто містять глибокий смисл, концептуальну та підтекстову інформацію, однак розуміння смислу неможливе без розуміння змісту поезії, розуміння окремих мовних одиниць і позначуваних ними когнем, що містять лінгвосоціокультурний зміст й інтегруються в код цілісного змісту тексту та його смислу. Тому навчання читання ліричних творів є актуальним та ефективним засобом залучення студентів до культури носіїв мови.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У галузі вивчення різних підходів і методів формування у майбутніх філологів лінгвосоціокультурної компетентності досягнуто значних результатів. Аналіз спеціальної літератури показує, що методика навчання іноземних мов за останні десятиріччя збагатилися фундаментальними працями Е. Азімова, Л. Борисової, В. Шовкового, В. Маслової, С. Ніколаєвої, Н. Осадчої, Л. Рудакової, О. Селіванової, численними статтями, авторами яких стали Н. Мамонтова, Н. Качалова, Н. Малова, Ю. Тен, І. Толстухіна, О. Смірнова, Н. Попова, О. Зубкова, В. Єфремов та ін. Так, ученими були визначені зміст і завдання формування лінгвосоціокультурної компетентності в читанні, запропоновані нові методи навчання, розроблено велику кількість вправ і завдань. Зокрема, О. Морозова, А. Григорян, О. Артемова та

Н. Бориско виділяють знаннєвий, поведінковий, інтерактивний, прагматичний, рольовий, діяльнісний компоненти ЛСКК.

Склад і структуру ЛСКК в читанні розробила Н. Осадча. Дослідниця виокремила структурно-орієнтований та лінгвосоціокультурний компоненти (в межах соціолінгвістичної, соціокультурної, соціальної компетентностей).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На основі проведення аналізу різних праць щодо змісту і складу ЛСКК в читанні маємо констатувати, що жодна із них не відображає проблеми навчання майбутніх філологів читання поетичних творів, зокрема не було спроби визначення їхніх лінгвальних та екстралінгвальних характеристик.

Метою статті є визначити лінгвальні та екстралінгвальні характеристики поетичного твору, які є засобом відображення концептуальної ідеї та підтекстової інформації. Експлікація цих двох видів інформації і є головною метою інтерпретації тексту, стимулом його розуміння.

Викладення основного матеріалу дослідження. Читання поетичного тексту відбувається з метою повного розуміння, лише так, на наше глибоке переконання, можна зрозуміти зміст і смисл, вловити всі відтінки авторських інтенцій, відчути всю його естетику. Культурна картина світу, будучи поглядом члена культури на зовнішній світ, є сукупністю знань і уявлень про цінності, норми, мораль, менталітет і власної культури, і культур інших народів. Поезія – вища форма буття національної мови. У поетичній творчості з найбільшою повнотою і сконцентрованістю виражається дух народу – своєрідність його історичного та культурного розвитку, його психічного ладу. Таким чином, поетичний твір є культурним феноменом і фрагментом мовної картини світу, у якому відображаються куль-

тура, історія, цінності, норми, мораль, ідеали, психологія народу.

Поетичний твір відрізняється ускладненістю семантичного, емоціонального та духовного плану. План змісту поетичного тексту – це комплекс, єдність і система мовних, культурних, естетичних і духовних смислів. Насамперед визначаємо, що для формування лінгвосціокультурної компетентності в читанні, яка орієнтована на розуміння змісту та смислу поетичних творів, студенти повинні опанувати:

- знання метафорик ліричних творів і вміння її інтерпретації;
- знання символіки ліричних творів і вміння її інтерпретації;
- знання семантичних полів концептів, які вживаються в ліричних творах, і вміння їх інтерпретації;
- пресупозиційні знання та вміння орієнтуватися на них під час інтерпретації;
- знання культурно маркованої лексики та навички її семантизації;
- знання прецедентних феноменів і вміння орієнтуватися на них під час інтерпретації.

Метафору розглядаємо в когнітивному аспекті як (основну) ментальну операцію, як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу [2, с. 20]. Таким чином, метафора розкриває глибини свідомості, знання та пізнання всієї нації, є засобом словогенезу, який відображає специфіку світоустрою, що оточує індивіда.

Одним із основних засобів пізнання навколишнього світу є порівняння, а саме – зіставлення нового з відомим: у будь-якій новій інформації, яка сприймається, людина намагається знайти те, що їй відомо або асоціюється з тим, що відомо. Важливий елемент розуміння нового – аналогія (між новим і знайомим або мало відомим і добре відомим), яка лежить в основі феномена метафори, яка спрямовує наше пізнання [3, с. 7]. В основі метафори лежить образне порівняння, перенесення ознак, властивостей, характеристик з одного предмета (об'єкта), процесу, дії, особи на інший.

Наявність спільних у рідній та іноземній мовах метафор допомагає сприймати іншомовні тексти, адекватно інтерпретувати імпліцитну інформацію. Однак метафори, унікальні для лінгвокультури, що відображають специфіку мовної картини світу, особливості світосприйняття та світоінтерпретації, з одного боку, є джерелом знань про культуру та ментальність носіїв мови, а з іншого – створюють бар'єри в розумінні змісту та смислу, експлікації імплікатів, а отже, мають ставати предметом спеціального вивчення.

Метафора, яку розглядаємо як засіб формування ЛСКК, цінна для тих, хто навчається, тим, що вона репрезентує низку конотативних значень лексичних одиниць, що відображають певний сегмент мовної картини світу. Володіння цими конотативними семантиками призводить до експлікації змісту та смислу висловлювання. Саме через експлікацію метафор-імплікатур із культурно унікальним

маркером семантики можлива адекватна інтерпретація тексту, а також пізнання логіки сприйняття та відображення навколишнього світу в мовній свідомості особистості. Формування знань метафоричних одиниць і вмінь їх інтерпретації здійснюється шляхом використання метафор як засобу навчання шляхом їхнього аналізу та встановлення певних констант метафоризації одиниць мови.

Символіка поетичного твору. Символ – універсальний засіб культури, який у формі, що сприймається чуттєво, кодує основні для функціонування суспільства і культури ідеї, ідеали і духовні цінності, зберігаючи і транслюючи їх у внутрішньо- і міжкультурних комунікативних процесах [11, с. 12].

Символ не займає предикатної позиції, він виражає загальну ідею як подію, тобто уособлює цілу ситуацію, є дейктичним, а не атрибутивним, не відноситься до сфери семантики, а швидше до фонових знань, до культурної компетенції [9, с. 537]. Ми розглядаємо символ як ментальне утворення, що сформувалося впродовж певного історичного періоду і є надбанням колективної свідомості. Відповідно, символ є компонентом мовної картини світу, фрагментом знання колективної свідомості.

Одним із головних компонентів міжкультурної комунікації є процес обміну символами між культурами. Проблема усвідомлення культурних відмінностей суб'єктами міжкультурної комунікації полягає в їхній здатності в адаптованій формі адекватно інтерпретувати символи «чужої» культури. Прийняття символів іншої культури є важливою передумовою міжкультурної комунікації [11, с. 13]. У поетичних творах слова-символи нерідко є основним інструментом створення структурно-тематичного єдності всього тексту, оскільки беруть участь у реалізації мотиву і ідеї, формують текстове поле смислової цілісності, висловлюючи концептуально-тематичну доміную. Символи художнього твору не мають вербального розкриття, вони ніби інтегрують сукупність інформації, дух художнього твору. Образи-символи відіграють ключову роль у творі, оскільки вони точно і глибоко виражають смисл твору, його концептуальну ідею. Тому від знання образної символіки та умінь її правильно інтерпретувати залежить якість і глибина розуміння смислу твору, авторського задуму. Володіння студентами образами-символами є компонентом ЛСКК у цілому, адже ці знання можуть бути використані під час комунікативної взаємодії в різних видах мовленнєвої діяльності. Формування знань про образну символіку та умінь її інтерпретації під час читання текстів здійснюється шляхом аналізу образів-символів, набуття студентами знань про їхню культурно марковану семантику, інтерпретації концептуальної інформації твору.

Концепт – складний лінгвально-ментальний феномен, що на рівні семантики поєднує денотативний та емотивно-оцінний значеннєві плани, виявляє особливості мовомислення, поведінкових стереотипів людини як представника певного етносу, ставлення її до того чи іншого відображуваного об'єкта. Поділяючи висновки Н. Попо-

вої, концепт вважаємо таким, що формується в людини від самого народження, відколи людина починає переймати досвід; концепт об'єднує загальні поняття в систему знань про світ. Концептосфера, або сукупність концептів, дозволяє судити про ментальну модель дійсності, яка відбивається в мові, взагалі, і в мовній свідомості конкретних носіїв мови, зокрема. Таким чином, концепт асимілює досвід та знання окремих соціальних груп та / або нації в цілому. Хоча не виключаємо наявності в концепті й елементів індивідуальних знань окремої особистості.

За Ю. Степановим, концепт як «згусток культури у свідомості людини, багатовимірною глобальною структурою, що складається з понять, емотивно-оцінних блоків, стислої історії та етимології, який може мати статус константи культури» [12, с. 84].

Отже, концепт є основним осередком культури в ментальному світі людини. В аспекті нашого дослідження проблеми формування ЛСКК у читанні вважаємо логічним зосередитися саме на культурному підході до розуміння концепту. Лінгвокультурний концепт інтерпретуємо як «пучок» усіх уявлень, асоціацій, знань, оцінок, емоцій і переживань людини щодо певного явища, які існують в її свідомості або ментальному світі і зумовлені культурними знаннями.

З усіх характеристик концепту найціннішими вважаємо семантичне поле концепту (в контексті синтагматичних зв'язків), оскільки читання твору потребує насамперед встановлення змісту та смислу одиниць мови, яких вони набувають безпосередньо в синтагматичних відношеннях (тобто встановлення лексичної сполучуваності засобів вербалізації концептів і виявлення семантичних відношень лексем, що позначають концепти, з іншими словами поетичного твору) [9, с. 747].

Семантичне поле культурного концепту охоплює понятійний, образний, ціннісний прошарок, володіння якими є головною передумовою розуміння та інтерпретації поетичного твору, а також компонентом ЛСКК у читанні.

Понятійний прошарок концепту (субстрат) розуміємо (за А. Приходьком) як фактуальну інформацію, пропозиційне знання, що спирається на мовну фіксацію (опис, визначення, дефініція). Він може бути описаний за допомогою дефініційно-компонентного аналізу номінантів концепту [10, с. 22–23].

Образний (перцептивно-образний) прошарок (адстрат) – знання, образи та асоціації, що виникають у свідомості у зв'язку з тим чи іншим денотатом; базується на категорії образності, тобто на здатності мовних одиниць (вербалізованих концептів) створювати наочно-чуттєві уявлення про предмети і явища позамовної дійсності [11, с. 23].

Ціннісний прошарок (епістрат) – найголовніша іпостась концепту, обумовлена ставленням до нього, спирається на духовні імпульси, що оживають у свідомості людини завдяки її приналежності до того чи іншого етно- і лінгвокультурного колективу [10, с. 27].

Знання, образи, асоціації, ціннісні конотації знаходяться у свідомості кожного представника етнокультури. Для нав-

чання читання поетичних творів у студентів мають бути сформовані знання про образний і ціннісний семантичний прошарок, оскільки саме вони є культурно унікальними [13, с. 234].

Важливою передумовою розуміння змісту і смислу твору є пресупозиція, яку визначаємо як інформацію, що відома слухачеві до отримання повідомлення і визначає спосіб інтерпретації повідомлення і спосіб реагування на нього [5, с. 8]; попередні знання, необхідні для розуміння тексту, що охоплюють знання мови повідомлення, загальні енциклопедичні знання – знання про світ, знання предметної галузі, що освітлюється в тексті, а також вузької спеціальної галузі, предметної ситуації [1, с. 92]. Розуміння й інтерпретація повідомлення залежать не тільки від контексту, а й від знань про світ, що становлять культурний і особистий досвід людини і функціонують як пресупозиційні основи інтерпретації повідомлення [5, с. 10].

Поділяючи думку Н. Анохіної, визначаємо, що пресупозиційна інформація безпосередньо впливає на інтерпретацію тексту, на встановлення його змісту та смислу, а також на процес імплікації, тобто набуття «нових» індивідуальних знань, що сформувалися на основі змісту тексту, у вигляді нових зв'язків і відносин, що виникають між відомими предметами і поняттями в процесі читання [1, с. 92].

Таким чином, вважаємо, що, з одного боку, перед читанням будь-якого твору у студентів повинні бути сформовані соціокультурні та лінгвосціолокультурні знання, які складатимуть основу культурної пресупозиції, необхідної для розуміння та інтерпретації твору; з іншого ж боку, будь-який поетичний твір має стати основою для імплікації (набуття) нової лінгвосціолокультурної інформації.

Однак описані характеристики не обмежуються лише пресупозиціями. Ми розглядаємо процес формування лінгвосціолокультурної компетентності як перманентний процес, поетичний твір як засіб формування ЛСКК. Тому знання, що описані вище, мають скласти тільки базу для адекватного розуміння та інтерпретації художнього твору, для адекватного сприйняття та імплікації нових лінгвосціолокультурних знань і вмінь ними «користуватися» під час читання поетичних творів.

Для розуміння змісту та смислу художнього тексту необхідне володіння культурно маркованою лексикою, яку розуміємо як лексичні одиниці мови, що мають культурний маркер семантики в денотативному та / або конотативному значенні.

Конотативні значення лексичних одиниць поетичного твору розглядаємо в аспекті метафори. Тому зупинимось лише на семантичних групах, які позначають культурний елемент семантики на рівні денотату (в основному це безеквівалентна та фонова лексика). Обсяг і тематичні групи культурно маркованої лексики подаємо на основі класифікації В. Шовквого [12, с. 24]:

– лексичні одиниці на позначення об'єктів фізичної географії – топонімів, гідронімів, оронімів, еконімів, метеоро-

логічних об'єктів; лексичні одиниці на позначення ендеміків;

– лексичні одиниці на позначення етнографічних реалій (їжі, напоїв, одягу, взуття, прикрас, видів житла, посуду, засобів пересування);

– лексичні одиниці на позначення мистецько-культурних витворів;

– лексичні одиниці на позначення звичаїв, ритуалів, обрядів, свят, ігор, культових споруд і предметів, видатних подій;

– лексичні одиниці на позначення символіки кольору, рослин, тварин, побутових предметів, природних явищ, геометричних фігур, чисел);

– лексичні одиниці на позначення адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів, назв і фреймів органів і носіїв влади, соціальних явищ і рухів, звань, титулів, звернень, державних установ, культурно-освітніх установ, суспільних прошарків населення, суспільних організацій);

– лексичні одиниці на позначення родинних стосунків і свояцтва;

– власні назви (різних сфер), жіночі та чоловічі імена;

– імена видатних політичних, культурних, освітніх і громадських діячів.

Володіння культурно маркованою лексикою передбачає ґрунтовні знання про денотати, тобто про позначувані поняття та реалії, тобто сформованість відповідного тезаурусу. Лише за таких умов можливе розуміння змісту та смислу поетичного твору. Однак ми свідомі того, що і тезаурус сукупно з культурно маркованим лексиконом має формуватися під час читання та аналізу поетичного твору.

Прецедентні феномени розуміємо як «готові, інтелектуально-емоційні блоки, значущі для тієї або іншої особистості в пізнавальному й емоційному відношенні, добре відомі в суспільстві і постійно використовувані в комунікації» [4, с. 113]. Тож знання прецедентних феноменів дозволяє особистості повноцінно функціонувати в межах культурного простору, завдяки їм можлива повноцінна інтеграція іншомовної особистості в культурне середовище, що є передумовою міжкультурної комунікації.

До прецедентних феноменів поетичного твору відносимо:

– прецедентні імена (індивідуальні імена, пов'язані або з широко відомим текстом, або з прецедентною ситуацією, широко відомою носіям мови, представникам культури, прецедентні імена задають систему цінностей та антицінностей, володіють експресивною, символічною конотативними функціями);

– прецедентні висловлювання (цитати, прислів'я, приказки, відомі дуже широкому загалу представників лінгвокультури);

– прецедентні тексти (закінчені самодостатні продукти мисленнево-мовленневої діяльності; складні знаки, сума значень компонентів яких не дорівнює його смислу, це ві-

домі переважній більшості представників лінгвокультури твори художньої літератури);

– прецедентні ситуації («еталонні» ситуації, пов'язані з набором певних конотацій, диференціальні ознаки яких входять до когнітивної бази).

Прецедентні феномени забезпечують інтертекстуальність й у формуванні ЛСКК. Так, на матеріалі одного твору можна вивчати інші феномени культури, що згадуються в основному творі. Інтертекстуальність дає можливість вийти за межі аналізованого твору, зануритися в культуру носіїв мови, розширити знання студентів.

Без знання прецедентних феноменів не можливе повне і глибоке (або навіть адекватне) розуміння змісту і смислу прочитаного. Тому вони є невід'ємним компонентом ЛСКК у читанні. Однак і художній текст є засобом репрезентації та експлікації прецедентних феноменів. Він мотивує студентів до розширення знань про широкий контекст культури носіїв мови, що вивчається.

Шлях осягнення авторського задуму (підтексту) повинен бути спрямований на виявлення ключових мовних знаків різного характеру й осмислення їх семантики в співвіднесеності з цілями художнього тексту. Багатозначність і недосказаність художнього тексту, а відповідно і підтексту, будується метафорично, що пов'язано, як правило, з системою прийомів виразності. Прихована інформація есплікується завдяки здатності мовних одиниць продукувати асоціативне і конотативне значення, а також завдяки здатності речень всередині над фразової єдності розвивати додаткові текстові смисли. Тому, поділяючи висновки Н. Малової, виділяємо два основні фактори, що впливають на розкриття імпліцитності підтексту:

– *екстралінгвальні* знання: обсяг індивідуальних знань людини, її культурний, інтелектуальний, моральний рівні, національно-ментальна свідомість, професія, виховання, вік [7, с. 211];

– *лінгвальні* знання: спеціально марковані засоби такі, як багатозначні слова, частки, антитези, алюзії, гіперболи, ремарками автора, порушення стандартного функціонування мовних засобів, використання парцеляції, еліпсису, замовчування, порушення синтаксичного або логічного характеру [7, с. 212].

Інтерпретація підтекстової інформації вимагає розкриття локальних і глибоких імплікатів, для дешифрування яких необхідне осмислення всього художнього тексту (або принаймні його фрагмента), наявності соціокультурних знань. Експлікацію підтекстової інформації вбачаємо насамперед в інтерпретації метафор, символів, концептів, прецедентних феноменів, які мають імпліцитне значення в контексті, однак це значення не вивідне з одного слова, а визначається через контекст і водночас визначає цей контекст.

Висновок. Підсумовуючи, зазначаємо, що поетичний твір як засіб формування в майбутніх філологів ЛСКК у читанні охоплює знання метафор, символіки, концептів і вміннями їх інтерпретації; пресупозиційними знаннями та

вміннями орієнтуватися на них під час інтерпретації; знання культурно маркованої лексики та навичками її семантизації; знання прецедентних феноменів і вміннями орієнтуватися на них під час інтерпретації.

Перспективи подальших розвідок. У подальших дослідженнях варто спрямовувати увагу на виокремлення різних видів інформації поетичного твору. Експлікація цієї інформації і є джерелом розуміння змісту і смислу твору.

Список використаних джерел

1. Анохина Н. В. Роль пресуппозиции и импликации в процессе понимания научно-популярного текста. *Вестник Башкирск. ун-та*. 2009. №1. С. 92–94.
2. Будаев Э. В. Становление когнитивной теории метафоры. *Лингвокультурология*. 2007. №1. С. 19–35.
3. Галкина О. В. Метафора как инструмент познания: На материале терминов-метафор компьютерного интерфейса: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Твер. гос. ун-т. Тверь, 2004. 18 с.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва: Изд-во ЛКИ, 2010. 264 с.
5. Кришук В. Функціонування прецедентних феноменів в історичному дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Філологічний дискурс*. Вип. 4, 2016. С. 233–242.

6. Лебхерц Е. П. Фреймовые структуры и культурные пресуппозиции в интерпретации рекламного дискурса: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Ставроп. гос. ун-т. Ставрополь, 2008. 22 с.
7. Малова Н. Е. Лингвокогнитивные категории «Имплицитность» и «Подтекст». *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение*. №2. 2012. С. 211–214.
8. Молчанова Г. Г. Семантика художественного текста (импликативные аспекты коммуникации). Ташкент, 1988. 163 с.
9. Панич Г. А. Концепт і слово: гендерна диференціація логічних категорій добра та зла. *Young scientist*. Вип. 1 (53), 2018. С. 745–748.
10. Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепрпетровск, 2013. 307 с.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2009. 716 с.
12. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва: Языки славянских культур, 2007. 400 с.
13. Тен Ю. П. Символ в межкультурной коммуникации: автореф. дисс. ... д-ра филос. наук: 09.00.13 / Юж. федер. ун-т. Ростов-на-Дону, 2008. 46 с.
14. Шовковий В. М. Методична система навчання давньогрецької мови майбутніх філологів на засадах герменевтичного підходу: дис ... д-ра пед. наук: 13.00.02. Київ: Б.в., 2011. 604 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 16.10.2018 р.

Семян Н. В. Интерпретация поэтического произведения будущими филологами как лингвосоциокультурного феномена.

А *Исследована проблема понимания и интерпретации поэтического произведения путём определения его лингвальных и экстралингвальных характеристик. Доказано, что поэтический текст является психолого-эстетическим феноменом, который допускает неограниченное количество интерпретаций, поскольку является результатом авторского замысла, созданного для выражения индивидуальных знаний о мире с помощью языковых средств.*

Ключевые слова: лингвосоциокультурная компетентность (ЛСМК); имплицит; интерпретация; экстралингвальные знания; вербализация; подтекстовая информация; поэтическое произведение

Semian Natalia. Interpretation of Poetry by Future Philologists as Socio-cultural Phenomenon.

S *This paper is about problem of understanding and interpreting poetry by determining its linguistic and extralinguistic characteristics. It is proved that the poetic text is a psycho-aesthetic phenomenon, which allows unlimited number of interpretations, because it is the result of the author's idea, created for the expression of individual knowledge of the world by means of linguistic means.*

Key words: socio-cultural competence; implicate; interpretation; extralingual knowledge; verbalization; subtextual information; poetry